

prepletenost ideja i stavova različitih provenijencija, kao peripatetizma, novoplatonizma, hermetizma i druge, predočujući time objektivno, barem s obzirom na obrađena pitanja, svu složenost renesansne duhovne klime. Autorica ne pretendira za tim da izrekne zadnju riječ o misli i stajalištima spomenutih mislilaca, nego se ograničuje na određena pitanja (samo u slučaju Petrića iznosi cjelovit pogled), njih na temelju izvora dobro poznaje i stručno, na shvatljiv način i s uglavnom originalnim pristupima razmatra u kontekstu općih filozofsko-znanstvenih gibanja u renesansi koja će doprinijeti rađanju moderne misli, koristeći pritom svu raspoloživu relevantnu literaturu. Istraživanja M. Girardi-Karšulin, sabrana u knjizi *Hrvatski renesansni aristotelizam*, predstavljaju značajno obogaćenje hrvatske filozofijske historiografije.

Marko Josipović

Smjerokaz ka istinskom humanizmu

ANTE KUSIĆ, *Humanizam i kršćanstvo*, Hrvatsko filozofsko društvo, Biblioteka "Filozofska istraživanja", Zagreb 1995, 489 str.

U vrijeme kad je Vrhbosanska katolička teologija zbog rata djelovala u Dominikanskom samostanu u Bolu na otoku Braču, prof. dr. Ante Kusić, poznati naš teološki i filozofski pisac i iskusni profesor, spremno se uključio u rad Teologije preuzevši predavati jedan dio filozofskih traktata. U to isto vrijeme priređivao je za tisak i dao objaviti svoje djelo *Humanizam i kršćanstvo*. Ono je ustvari nastalo u razdoblju od 1966. do 1994, jer obuhvaća ranije objavljene članke, izlaganja na javnim nastupima i u intervjuima. Sam autor

ističe u Predgovoru da su radovi bili "potaknuti različitim društvenim i kulturološkim situacijama - domišljani i problemski razrađivani u raznovrsnim suvremenim svjetonazorskim kontekstima" (str. 7). Ti zasebni radovi u knjizi su logički razvrstani u tri dijela čiji naslovi su: "Neki mislioci humanizma", "Neka antropologijska pitanja" i "Humanistička kršćanska dosljednost?!". Na kraju, nakon bilješke o tekstovima, dodani su sažetak na njemačkom jeziku i kazalo imena.

U prvom dijelu predstavljen je najprije sumarni Jaspersov filozofski portret, a onda neki važniji vidici njegove misli uspoređeni s kršćanskim poimanjem. U Jaspersovoj filozofiji temeljna su pitanja 'Obuhvatni bitak', u kojem se razlikuje 'Obuhvatno, koje je bitak po sebi' i 'Obuhvatno, koje smo mi', te 'filozofsko vjerovanje', shvaćeno kao vjerovanje čovjeka u svoju mogućnost, koje prema tome odbacuje sva druga uporišta osim neuvjetovanosti slobode Egzistencijf. U tim koordinatama, koliko je to moguće, Kusić dalje predstavlja Jaspersovu misao o suvremenom vjerovanju u znanost, koja je istovremeno i tragika i trijumf, i u tom kontekstu vrednovanje tehnike, koja treba biti humanizirana radi postizanja stvarnog jedinstva čovječanstva na zemlji, a zadaća je filozofije da tome pripravi teren. Na to se nadovezuje prikaz Jaspersova shvaćanja pojedinca i jedinstva povijesti, obrada 'Sveobuhvatnog bitka' i opet 'filozofskog vjerovanja', što sve zajedno pokazuje da je Kusić temeljito proučio misao tog suvremenog filozofa, jednog od prvaka egzistencijalizma, čija misao utječe i na zbivanja u teologiji. Sažimljivi rezultate Kusićeva razmatranja važnijih vidika Jaspersove misli, a koju uspoređuje s kršćanskim poimanjem, može se reći da on dolazi do zaključka da bi s jedne strane bilo moguće spojiti Jaspersov pogled na čovjeka u sklopu suvremenog vjerovanja u znanost i kršćanski pogled na čovjeka u okvirima poimanja zajednice čovječanstva u svjetlu Evanđelja, ali da je s druge strane Jaspersovo učenje, unatoč nadah-

nutosti kršćanskim humanizmom, temeljenim na dostojanstvu osobe, unatoč Transcendencije s kojom vezuje svijet, kao i činjenice da pristupom i obradbom uvelike podsjeća na suvremena razmišljanja kršćanskih mislilaca, ipak nespojivo s katoličkim poimanjem Boga, Krista, čovjeka, i u tom kontekstu širokog spektra drugih problema, i da je, uz sve simpatije spram njegova humanizma, nemoguće zblížiti 'filozofsko vjerovanje' i 'katoličku vjeru'. Osnovni razlozi za to su gotovo monističko spajanje pojavnih oblika svijeta s transcendentnošću u kategoriju 'Imanentne Transcendencije', kao i agnosticizam, relativizam i voluntarizam, inače uokvireni u vrlo naglašeni i široki humanizam.

Slijede zatim, u istom prvom dijelu, poglavlja o Chardinovu evolucionizmu, kojim taj evolucionistički mislilac kršćanske orijentacije nastoji kršćanstvo učiniti 'vjerodostojnim' za čovjeka našeg vremena, i o Bergsonovu pozitivnom vrednovanju kršćanstva i kršćanskih mistika, genija 'stvaralačke preobrazbe čovjeka u raznolikim nadahnućima ljubavi u Bogu i po Bogu', prije kojeg razmatranja autor daje precizno i jasno određenje i opći prikaz kršćanske mistike. Analiza poezije Tina Ujevića pod filozofsko-religioznim vidikom, tu uvrštena, razotkriva pjesnikovo traganje za smislom, intuitivno osjećanje onog 'Velikog Nešto', zastajanje na raskrižjima i očajnička skretanja, no i usmjeravanja prema 'Beskonačnom' i 'Punini Bitka', dok članak o Max Plancku očituje fizičara i kao vjernika, koji ne vidi oprečnosti između religije i prirodne znanosti, ukoliko ih naime shvaća kao dva 'puta' koji idu 'paralelno' i koji se susreću 'u dalekoj Beskonačnosti na istom cilju'. Zadnja poglavlja ovog prvog dijela obrađuju s dosta zanimljivih i obrazloženih uvida i zaključaka fenomen 'nevjere' i protuvjerski mantali-tet suvremenih pravaca filozofije, konkretno pesimizma, materijalizma, nihilizma, liberalizma i egzistencijalizma, te suvremeni tehnološki mentali-

tet 'bez srca', koji treba 'obnovom duha' ispuniti 'srcem'.

Drugi dio djela obuhvaća uz ostalo priloge o suvremenoj kršćanskoj antropologiji i personalizmu, o potrebi obnove teološkog studija, o odgoju mladih u vjeri kao faktoru sazrijevanja u ličnost, o dijaloškoj suradnji Crkve i suvremenog svijeta, o kršćaninovu pozivu na suizgrađivanje čovječnijeg svijeta, o drukčijem suvremenom postavljanju problema Boga, o kažnjavanju antropokozmičke Nemeze zbog višestruke neravnoteže između antropo- i kozmocentrizma, o ulozi filozofije u teologiji i o mjestu etike u medicini. Svoju obradu manje više svih tih pitanja Kusić poglavito zasniva na odrednicama i smjernicama Drugog vatikanskog koncila i razmatranjima teološke i filozofske antropologije, koja su njima potaknuta ili izazvana, dijagnosticirajući suvremnu duhovnu i životnu situaciju, s tim što ne nedostaju ni izleti u vizije koje pripadaju prošlosti. Neka poglavlja upravo predstavljaju komentare i analize koncilskih i pokoncilskih dokumenata s antropološkom tematikom. U središtu pozornosti svakako su osnovne postavke kršćanske antropologije, naime osobnost čovjeka i povijesnost njegova djelovanja i življenja, te religiozno-ćudoredna dimenzija ljudskog bića kao determinanta takve antropologije; sva se druga pojedinačna pitanja razmatraju u svjetlu i ozračju tih temeljnih odrednica.

U treći dio knjige autor je uvrstio radove o potrebi da se u čovjeka zadojenog mentalitetom znanstveno-tehničke civilizacije povрати povjerenje i strahopoštovanje prema Bogu i osjećaj dužnosti 'živjeti za druge' kroz razvijanje totaliteta osobnosti u 'totalitetu čovječanstva', o traženju cjelovitog smisla života, o promicanju čovjekoljublja i jednakopravnosti, da bi njima bio prožet međunarodni poredak, oko čega između ostalih na njima specifične načine i na različitim razinama, ali i u suradnji nastoje UNESCO i Crkva, zauzimajući se za odgoj i kulturni razvitak. Osobito je istaknuta uloga Crk-

ve u funkciji oblikovanja čovjeka kao zdrave osobnosti, sposobne za odgovornost, za trijezno i slobodno odlučivanje, te promjene ljudskog srca, inspiriranih na idealu Isusa Krista i oživotvorenih u praksi. Proizilazi da je to najsigurniji put ka boljem čovjeku i čovječanstvu.

Cijelo djelo, sa širokim spektrom tema i problema, odražava kršćansko-katoličku viziju zrelog i potpunog čovjeka, utemeljenu na službenoj nauci Crkve i kršćanskih mislilaca, promišljanju u kontekstu tendencija u suvremenoj filozofiji, znanosti i teologiji, osporavanjima 'iznutra' i 'izvana' izazvanu na pročišćavanje i na predstavljanje na način primjeren vremenu i mentalitetu čovjeka današnjice. Budući da je svako poglavlje unutar tri spomenuta dijela manja zaokružena cjelina, na nekim su mjestima uočljiva ponavljanja i vraćanja na iste mislioe, ideje i probleme, istina predočene i izražene ponekad drugim ri-

ječima i s naglascima u skladu s izmijenjenim pristupom i obradom zadane teme. Obradene jedinice odlikuje jasnoća i precizno određenje pojmova i cilja koji se razmatranjem želi postići. Osim što predstavlja i nenametljivo nudi kršćanski filozofsko-teološki pogled na čovjeka i svekoliku stvarnost, djelo obiluje antropološkim informacijama drugih provenijencija i praktičnoga života, trijeznim i odmjerenim ocjenama različitih sustava i poimanja, te konkretnim životnim smjernicama. U njemu podosta toga za sebe može naći i profesor i student, i odgojitelj i odgajnik, i teolog i filozof i znanstvenik, i vjernik i onaj koji ne vjeruje, i kršćanin i nekršćanin. Više od same informacije o humanizmu, mnogom čitatelju djelo će biti lijek za dušu u razdoblju nakon ratnih razaranja i obezvrijeđenosti čovjeka, te smjerekaz ka istinskom humanizmu.

Marko Josipović

Suradnici u ovom broju

Kardinal Vinko PULJIĆ, dr. h. c., nadbiskup vrhbosanski, predsjednik Biskupske konferencije BiH, jedan od počasnik predsjednika međureligijske mirotvorne organizacije World Conference on Religion and Peace sa sjedištem u New Yorku, veliki kancelar Vrhbosanske katoličke teologije.

Msgr. dr. Ratko PERIĆ, biskup mostarsko-duvanjski i administrator trebinjsko-mrkanski, profesor ekumenske teologije na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji.

Mr. Ivan ĆORUŠA, svećenik, profesor pastoralne teologije i homiletike na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji.

Dr. Marko JOSIPOVIĆ, svećenik, dekan i profesor filozofije na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji.

Dr. Tomislav JOZIĆ, svećenik, profesor moralne teologije na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji.

Dr. Josip MARCELIĆ, TOR, profesor duhovnog bogoslovlja na Teologiji u Splitu.

Mr. Božo ODOBAŠIĆ, svećenik, profesor biblijskih znanosti na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji.